

Мукачівський державний університет

Гуманітарний факультет

Кафедра психології

Дипломна робота

ОС «Бакалавр»

на тему: Психологічні методи розвитку професійної рефлексії
майбутнього вчителя під час проходження педагогічної практики.

Виконав: студент 5 курсу,
групи ПП-51(з), напряму підготовки
6.030103 «Практична психологія»

Левкулич Д.В.

Керівник: Воронова О.Ю.

Рецензент: Ярема О.М.

Мукачево - 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ РЕФЛЕКСІЇ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ В ПРОЦЕСІ ПРОХОДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ	
1.1 Аналіз змісту поняття «рефлексія» у філософських, педагогічних та психологічних дослідженнях.....	6
1.2 Рефлексія як психолого-педагогічна проблема.....	16
1.3. Особливості розвитку рефлексії майбутнього учителя в процесі проходження педагогічної практики.....	30
РОЗДІЛ II ПРОЦЕДУРА І РЕЗУЛЬТАТИ ЕМПІРИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	
2.1. Організація та метод констатуючого дослідження.....	39
2.2. Результати констатуючого дослідження.....	44
ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ.....	62

ВСТУП

Соціально-економічні перетворення, які захопили всі сфери життя, впливають і на сферу освіти. Темпи соціального розвитку суспільства диктують потребу в педагога нового типу, здатному професійно діяти і орієнтуватися в умовах стрімкої реформації всіх сфер суспільного життя, включаючи і систему освіти.

Таким чином, виникає питання: як в умовах суспільного життя, котрі змінюються та ускладнюються допомогти особистості, що розвивається стати суб'єктом своєї життєдіяльності, навчити активно мислити і визначати хід свого життя, самостійно і впевнено керувати цим процесом? Це питання набуває особливої актуальності, коли мова йде про етап вузівської підготовки майбутнього вчителя, і визначається сучасними вимогами до системи вищої освіти.

Як показує аналіз психолого-педагогічної літератури, сутність рефлексії, її механізми, процеси, теоретичні, експериментальні й прикладні проблеми, висвітлені в дослідженнях С.Ю. Степанової, М.А. Віслогузової, Н.І. Пов'якель, Ф.Б. Сушкова, Ю.М. Швалба, Т.М. Щербакової, Н.О. Посталюк, Р.В. Павелківа, І.П. Раченко, І.Н. Семенова та ін.).

Розробка проблем формування професійної рефлексії представляє інтерес і для оптимізації процесу професійного розвитку фахівців. Питання професійного становлення особистості педагога, ґрунтовно висвітлені в теоретичних та емпіричних дослідженнях таких вчених, як К.О. Абульханова-Славська, Г.С. Костюк, О.М. Леонт'єв, С.Д. Максименко, С.Л. Рубінштейн, Т.М. Титаренко, Ж.П. Вірна, Є.І. Головаха, О.М. Лактіонова, Т.Д. Щербан, Ю.М. Швалб, Н.В. Чепелева, Н.В. Пророк.

В ході педагогічної практики надається можливість для цілеспрямованого розвитку рефлексії майбутнього вчителя як процесу пізнання ним самого себе як професіонала, свого внутрішнього світу, аналізу власних думок і переживань у зв'язку з професійною педагогічною діяльністю. Ці роздуми приводять до усвідомлення того, як сприймають його учні, колеги.

Таким чином, рефлексія майбутнього вчителя, актуалізується в момент педагогічної практики, стає для нього фактором особистісного і професійного розвитку і саморозвитку. Рефлексія як працюючого вчителя, так і майбутнього вчителя, включає в себе відображення власних дій очима учнів, прагнення до усвідомлення і осмислення отримуваної інформації, усвідомлення і аналіз своїх дій і вчинків і є одним з дієвих і потужних механізмів особистісного та професійного саморозвитку і становлення. Тільки вчитель, який сам володіє рефлексією, здатний до постійного саморозвитку та самовдосконалення, може допомогти учням виявити в собі потенціал саморозвитку, пробудити їх особистісну активність.

У зв'язку з цим проблема дослідження полягає у виявленні дослідно педагогічних умов розвитку рефлексії майбутнього вчителя в процесі проходження педагогічної практики. Актуальність проблеми та її недостатня розробленість визначили вибір теми дослідження.

Мета дослідження – теоретично проаналізувати та емпірично дослідити розвиток рефлексії майбутнього вчителя в процесі проходження педагогічної практики.

Об'єкт дослідження – рефлексія майбутнього вчителя.

Предмет дослідження – процес розвитку рефлексії майбутнього вчителя в ході педагогічної практики.

Відповідно до мети, об'єкту та предмету ми визначили наступні завдання дослідження:

1. Проаналізувати зміст поняття «рефлексія» в філософських, психологічних і педагогічних дослідженнях.

2. Дослідно-експериментальним шляхом вивчити розвиток рефлексії майбутнього вчителя в процесі проходження педагогічної практики.

Вибір методів дослідження обумовлений його метою, предметом, об'єктом, завданнями та логікою. На різних етапах роботи використовувався широкий набір конкретних методів збору фактичного матеріалу і його обробки: теоретичний аналіз психологічної і педагогічної літератури з

проблеми дослідження, методика А.В. Карпова «Діагностика рефлексії»; тест-опитувальник В.В. Столін, С.Р. Пантелєєва «Самовідношення»; метод ідентифікації Я-концепції (Г.С. Абрамова).

Практична значимість дослідження полягає в тому, що отримані дані можливо використовувати в ході підготовки вчителів, при створенні спецкурсів, в практиці педагогічної діяльності, в процесі організації професійної перепідготовки і підвищення кваліфікації вчителів та інших категорій працівників освіти.

ВИСНОВКИ

Аналіз теоретичної бази показав, що необхідна розробка теоретичних і методичних основ розвитку рефлексії майбутніх учителів в рамках вузівської освіти в процесі проходження педагогічної практики.

У процесі підготовки майбутнього вчителя у вищому навчальному закладі відзначається одна характерна особливість, що відрізняє, на наш погляд, специфіку цієї підготовки. Ще в ході навчання у вищому навчальному закладі студент має унікальну можливість практично повністю зануритися в обрану професійну діяльність. Ми акцентуємо увагу на тому, що студент, по суті тільки майбутній учитель, має можливість стати на деякий час учителем чинним. Це відбувається в ході педагогічної практики студентів, передбаченої навчальною програмою. Він не тільки знайомиться з цією діяльністю, а й бере на себе функції вчителя, несе повну відповідальність за результати своєї праці, має можливість реально оцінити важливість, необхідність і своєчасність придбаних ним у вузі знань, умінь і навичок. Реалізація цілей і завдань педагогічної практики неможлива без початкового вміння з високим ступенем достовірності визначати і оцінювати ефективність і результативність своєї діяльності. Одним з інструментів такого об'єктивного оцінювання є рефлексія, в тому числі і педагогічна рефлексія. Не можна залишити без уваги той факт, що педагогічна практика не є повністю автономним і незалежним моментом в процесі підготовки фахівця. Навпаки, її цілі і завдання повністю відповідають цілям і задачам професійної освіти в цілому, а сам момент практики є для студента унікальною можливістю переосмислити свої власні професійні цілі, вибудувати систему подальшого самовдосконалення в обраній професії. Відповідно, від успішності проходження практики залежить успіх професійної підготовки фахівця в цілому, причому втрачені для саморозвитку і корекції наявних прогалин можливості непоправні. Таким чином, педагогічна практика є, з одного боку, закономірним, органічним продовженням професійної підготовки у вищому навчальному закладі, її невід'ємною і необхідною ланкою, що впливає на успішність цієї

підготовки в цілому, а з іншого боку, вона представляє принципово нову форму роботи, що вимагає особливої ретельної підготовки і всебічного аналізу як результатів, так і процесу її проведення.

Дослідження проводилось за допомогою спеціально підібраних методик згідно теми, мети, завдань дипломної роботи. Ці методики виявляють: методика А.В. Карпова «Діагностика рефлексії»; тест-опитувальник В.В. Столін, С.Р. Пантелєєва «Самовідношення»; метод ідентифікації Я-концепції (Г.С. Абрамова). Обґрунтованість та достовірність матеріалів та висновків дослідження підтверджена теоретичним аналізом літератури, підбором, опрацюванням та застосуванням методик, методів стосовно мети і завдань дослідження.

Аналізуючи результати за методикою А.В. Карпова «Діагностика рефлексії» у студентів трьох груп слід звернути увагу на показник високого рівня рефлексії. Цей показник (0%, 10% та 14% відповідно) ще раз доводить, що навчання, становлення професіоналізму, розвиток емпатійності впливає на формування рефлексивності, забезпечуючи здатність усвідомленого ставлення до себе як суб'єкта життєдіяльності. Також можна зауважити те, що наявність практичної діяльності впливає на підвищення показників рівня рефлексивності. Тобто, безперечно можна відзначити безпосередній вплив практичної підготовки на сформованість рефлексії.

Аналіз особливостей самовідношення майбутніх вчителів довів, що найвищі значення стенів респонденти отримали за шкалами «самоінтерес», «самоприйняття», та «самовпевненість». Така шкала, як «відношення інших» має тенденцію до зниження, у студентів четвертого курсу - випускників. Середні значення стенів отримали досліджувані за шкалами «самопослідовності», «самозвинувачення» та «саморозуміння».

Порівнюючи три групи студентів помітна різниця, тому що майбутні вчителі щорічно проходять практику в школах, та набувають потрібних здібностей у професії, і вже майже готові до роботи.

За результатами дослідження за методикою метод ідентифікації Я-концепції (Г.С. Абрамова) спостерігається позитивна динаміка, зростання фактору уявлень про розвиток людини, який свідчить про механізм розвитку людини. Показники цього фактору свідчать про те, що студенти з навчанням здобувають потрібних знань про механізм розвитку людини, та вміють користуватись ними (10%, 14%, 18%). Найбільше зростання показників спостерігається у факторі використання уявлень про норму розвитку людини, який свідчить про використання та створення критеріїв норми психічного розвитку людини. Показники свідчать про те, що студенти набувають з часом навичок, які допомагають дотримуватись критеріїв норми психічного розвитку людини (18%, 28%, 36%). Також спостерігається не значне збільшення показників за фактором розвитку суб'єкта, який свідчить про визнання автономності особистості і механізмів самоактуалізації (7%, 14%, 14%).

Згідно отриманих результатів можна зазначити зниження фактору розвитку іншої людини, особливо на четвертому курсі (28%, 7%, 0%). Це свідчить про те, що з набуття досвіду та спеціалізованого, поглибленого навчання інші фактори набувають важливішого значення. Також спостерігається незначне зниження показників фактору впливовості іншої людини, що вказує на те що з часом відбувається незначущість для суб'єкта іншої людини (14%, 14%, 10%). Слід відмітити, що фактор уявлення про вплив на іншу людину не змінився, але він має досить високі показники. Це пов'язане з тим, що студенти з відповідальністю ставляться до поставлених перед ними завдань (21%, 21%, 21%).

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>